

ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КАРПАТСЬКОГО КРАЮ ОУН

Матеріально-господарська основа у діяльності підпільної організації відіграла важливу роль. Оскільки від належного рівня забезпечення безпосередньо залежала можливість проводити ефективну боротьбу із репресивно-каральною системою. Досить багато з цього приводу спекулювала радянська пропаганда. Поява доступу до раніше засекречених документів дозволяє розкрити питання організації господарчої та фінансової діяльності Карпатського краю ОУН, тим самим спростувати один із радянських пропагандистських міфів.

Цінними для розуміння функціонування господарчого та фінансового забезпечення стануть узагальнювальні праці Анатолія Кентія, Юрія Киричука, Анатолія Русначенка, Івана Патриляка¹. Питання матеріально-технічного, фінансово-господарського постачання українського визвольного руху порушувала Галина Стародубець². Фінансово-господарську діяльність ОУН і УПА досліджував Олег Клименко, який ствердив, що “бофони – єдині документи, що найбільш повно віддзеркалюють матеріальну основу діяльності підпілля”³, Микола Литвин⁴.

Господарча референтура в період нацистської окупації була достатньо розбудованою. На рівні Крайового проводу ЗУЗ, областей та округ у ній працювали, крім референта, фінансовий підреферент, магазинер (відповідальний за запаси), контрольний та ін., при цьому вони були майже на всіх щаблях підпільної адміністрації до кушців (підрайонів) включно. Проте на час створення Карпатського краю (кінець 1944 – весна 1945 р.) умови діяльності та потреби підпілля дещо змінилися, тому такий штат у господарчій референтурі тримати було недоцільно. Фактично, вся праця зосереджувалася у руках референта, який був у краї, окрузі, надрайоні чи районі, певний час також і в кущах. Із плином часу, з огляду на брак кадрів і зниження потреби в господарському забезпеченні через чисельне зменшення ОУН і УПА, обов'язки господарчого референта розподілялися між іншими підпільниками залежно від їхніх потреб. У крайовому проводі ця референтура проіснувала лише до липня 1945 р., після чого її керівник був переведений на посаду крайового референта пропаганди. На рівні округ і надрайонів у зв'язку з необхідністю забезпечення відділів УПА господарчі референти збереглися довше (1946–1947). Зрештою, після 1949 р. потреба в окремій господарчій референтурі відпала і в нижчих структурах. Підпільні осередки забезпечували себе власними силами. Олег Клименко резюмує, що охоронці, а інколи й провідники, референти змушені були самі проводити збірки, наражаючись на небезпеку, з'являтися у населених пунктах і розконспіровувати себе, при цьому погіршуючи стосунки з населенням, оскільки принципів справедливості в тих умовах дотримуватись було важко. Органи радянської влади розуміли труднощі повстанців, тому всіляко поглиблювали кризові явища підпільної економіки. Поставленої мети вони досягали шляхом широкомасштабних військових операцій та застосування економічних методів на кшталт

збору контингентів, примусового поширення облігацій держпозик тощо. У цих умовах збір коштів на бойовий фонд ОУН за ступенем ризику нічим не відрізнявся від суто військових операцій підпілля⁵.

Аналіз документів дає змогу виокремити основні джерела господарсько-фінансового забезпечення українських націоналістів: підтримка місцевим населенням (основне джерело поповнення), захоплені трофеї (зброя, гроші, продукти харчування, медикаменти тощо), членські внески (від населення, безпосередніх членів), реквізиції, конфіскації, власне виробництво (у міжвоєнний і воєнний періоди), підприємницька діяльність (продаж бофонів) тощо.

Вагому роботу здійснювали господарчі референти кущових проводів. Зокрема, вони організовували роботу зі збирання та нагромадження харчів, медикаментів, технічних засобів зв'язку, пропагандивно-видавничої техніки, обмундирування, харчування; створювали спеціальні продуктові й одягові магазини, налагоджували роботу у селах шевських та кравецьких майстернь, харчове забезпечення розквартированих відділів УПА, стаціонарних боївків, керівників вищих рівнів⁶.

Окрім того, до обов'язків господарчого референта входило матеріальне забезпечення родин загиблих, чи тих, які перебували у підпіллі, ув'язненні, або й пересічених мешканців. Практична заготівельна робота відбувалася так: за розпорядженням кущового, майже весь склад куща входив у село, де розділявся на дрібні групи по три–п'ять осіб, які заходили до мешканців та давали їм завдання, скільки і яких продуктів слід приготувати. У визначений день повстанці поверталися й забирали їх. Провідники разом із господарчим референтом районного проводу ОУН збирали інші необхідні для повстанців речі. Із більшості мешканців сіл збирали від 20 до 50 рублів, визначену кількість зерна, 10–20 кілограмів картоплі, цибулі, інших продуктів. Відбувалося це через письмові накази, які передавали для виконання станичним відповідних сіл (перебували у підпорядкованні кущових), а станичні інформували про цей контингент кожного селянина і вказували місце, куди слід зносити продукти та гроші⁷.

Інша форма – вилучення матеріальних засобів у супротивника. При цьому існували досить чіткі норми зберігання та розподілу ресурсів. Щодо розподілу захоплених у ворога матеріальних цінностей застосовувався такий принцип: частину здобутих у бою трофеїв (одяг, взуття, інші матеріальні цінності) стрільці мали здавати до магазину. Господарчі референтури при кущових проводах відповідали за всі склади з продовольчими та збройними запасами, зробленими організаційною мережею⁸. Інколи вдавалося захопити серйозні матеріальні засоби. Так, 14 жовтня 1945 р. підпілля над Карпатським хребтом збили транспортний літак, на борту якого було 40 000 рублів і 832 000 чеських крон, що доправлялися на Закарпаття. Захопити ці кошти зміг один з керівників ОУН “Палій”. Він передав їх у розпорядження адміністраторові ГОСП Івану Корчинському-“Корчаку”⁹. У Карпатському краї ще одним суттєвим джерелом доходів стали напади на лісові пункти, наприклад, у 1949 р. таким способом на Станіславщині здобули 95 000 рублів¹⁰.

Виробництво власних продовольчих засобів, власне, як вид поповнення матеріальних запасів, в основному використовували лише у 1943–1944 рр., а обов'язком господарчих референтів було пильнувати за обробкою і обсадженням земельних площ, збором урожаю¹¹. У Карпатському краї, відповідно до вказівок “Районовим провідникам та господарсько-фінансовим референтам”, господарча референтура спільно з жіночою мережею створювала робітничі бригади, які займалися збором з полів (сушили та магазинували). Допомогали тим, чиїх родичів репресували, ув'язнили, вислали.

Власне, із надлишків дозволялося поповнювати продуктові запаси¹². До речі, навіть без інструкції, перебуваючи поблизу населених пунктів у час жнив, вояки УПА допомагали місцевому населенню збирати і молотити збіжжя. Маємо також інформацію, що по районах, переважно, з лікувальною метою, організували осередки для виготовлення самогону, який магазинували, не даючи при цьому можливості його розпивати і встановлюючи сувору заборону на самовільне виготовлення та суворий контроль за його використанням¹³.

Закупівля необхідних продовольчих, речових засобів і медикаментів відбувалася через торгові мережі, то осіб, які співпрацювали з українським визвольним рухом. З часом змінювалися і принципи здобуття необхідних ресурсів. Так, якщо у 1945–1946 рр. одяг рекувізували у демобілізованих, то в 1947 р. уже купували за гроші через місцеве населення із зібраних коштів чи доручали двом–трьом особам скласти і купити повний комплект одягу для одного бійця. Медикаменти також часто закуповували на чорному ринку через селян або ж захоплювали у санітарних пунктах, які розташовувалися у селах¹⁴. Низовим організаціям заборонялося здійснювати будь-які закупівлі. Повноваження мав надрайон, доручаючи це окремим районним провідникам. Із зібраних коштів дозволялося тримати у себе 30% для потреб власної території (закупівля, допомога тощо), а решту надсилати у вищі ланки. Найпоширенішим джерелом поповнення коштів стали напади на офіційні представництва органів радянської влади (сільради, фінвідділи)¹⁵.

Загалом можемо стверджувати, що український визвольний рух опирався на власні господарсько-фінансові ресурси забезпечення, поповнення яких залежало від місцевого населення. Про зовнішню матеріальну допомогу у воєнний і післявоєнний період говорити не доводиться¹⁶. У цілій низці кримінальних справ діячі різного рівня констатували відсутність матеріальної допомоги з-за кордону, хоча слідчих це питання цікавило особливо. Заарештовані керівні учасники Карпатського краю ОУН стверджували, базуючись на розмовах із Михайлом Дяченком-“Томоном”, що провід з-за кордону матеріальної допомоги не отримував¹⁷.

Підтримка місцевого населення вважалася найбільш поширеним і доступним засобом постачання партизан. Фонди (гроші, харчові продукти, одяг, взуття), необхідні для матеріального забезпечення, господарча референтура збирала від українського населення шляхом добровільних збірок, купівлі. Станичні обкладали відповідними податками (грошами та продуктами харчування) конкретних жителів сіл, виходячи з можливостей того чи того селянського господарства¹⁸.

У підпіллі був розроблений досить чіткий апарат з ретельно розписаними функціями кожного учасника, який займався збором грошових і продовольчих запасів. Безумовно, на стан фінансово-господарського забезпечення суттєво впливали соціально-економічні та репресивно-каральні заходи радянської адміністрації, оскільки політика окупантів зводилася до того, щоб вибити економічний ґрунт з-під ОУН і УПА. Варто зазначити, що через складнощі у продовольчому забезпеченні траплялися самовільні експропріації (з дозволу керівників) з окремих селянських господарств необхідних засобів, тобто, принцип добровільності не завжди дотримувався. Здебільшого такі випадки намагалися призупиняти, щоб не позбавляти український визвольний рух підтримки. Командувач УПА-Захід полковник В. Сидор-“Шелест” наказом ч. 12 від 28 квітня 1945 р. вимагав суворо карати окремі факти пограбувань, вимагань (від бідняків або без попередньої перевірки майнового стану). Ще жорсткішою мала бути кара за злочинство та бандитизм: “За найменший прояв крадіжки чи бандитизму

з місця дати протоколи та застосувати найстрогіший вимір кари, включно до кари смерті (з аprobатою надрайону)”¹⁹. Паралельно рекомендувалося шляхом широкої пояснювально-пропагандивної роботи заохочувати населення здавати продовольство і кошти на потреби українського визвольного руху. У нових реаліях примусове виконання фінансово-продовольчих повинностей на користь українського визвольного руху застосовувалося обережно, переважно це відбувалося за згодою, оскільки могло легко стати причиною цілковитої втрати підтримки населення, що неминуче і швидко призвело би до ліквідації Руху опору.

Суворі умови боротьби та складне матеріальне становище населення зумовлювали значні недовиконання поставлених завдань. Так, у першому півріччі 1945 р. контрольні перевірки господарчого референта Тисменицького районного проводу ОУН двічі встановлювали, що він виконував доручення тільки на 20%. Це стало підставою призначення іншого. Він одразу видав два накази: а) внормування заготівлі харчів, убрання, взуття, білизни, товщу; б) оподаткування фабрик, радянських установ, спекулянтів та про організування лісових відділів, завданням яких було впорядкувати вивіз лісу і стягування заплати за вивіз лісу від багатих господарів. На території заборонялося виробляти самогон²⁰.

Водночас підпільні документи рясніють поясненнями, що пожертви діляться на два види: добровільні і обов’язкові. При цьому вважалося, що добровільні не є добрими через те, що до них долучалася лише частина суспільства, у переважній більшості середняки і бідняки, а заможніші, навпаки, намагалися уникнути цього, що могло спровокувати загальне обурення. Натомість загальнообов’язкові мали перевагу, оскільки пропорційно (відповідно до розмірів оброблюваних земель) лягали на все суспільство, давали більше матеріальної та моральної користі. Загалом розмір повинностей визначався потребами підпілля і можливостями суспільства. Для визначення потреби була розроблена детальна інструкція з прописаними нормами, визначенням калорійності продуктів на особу впродовж дня, що слід було враховувати при заготівлі продуктів. До речі, норми могли коливатися, тобто одна група продуктів могла мінятися на іншу, але не повинна зменшуватися при цьому їхня споживча вартість. Крім загального запасу продуктів, треба було також ґрунтовно створювати т. зв. залізний запас. До нього входили сухарі, сушена ковбаса, вуджене м’ясо, сало, цукровий буряк, тобто ті продукти, які могли тривалий час зберігатися. Господарча окружна референтура збирала статистичні дані у своєму терені і на підставі цього проводила заготівлю²¹. Усі заготівлі регулювалися відповідними інструкціями, в яких обумовлювався не лише продукти, необхідні для заготівлі, але й механізм, в основі якого лежав принцип добровільності. Щоправда, він не завжди дотримувався, що і призводило часто до примусових експропріацій.

Націоналісти розуміли важливість фінансово-господарської діяльності і особливо готувалися до життя в умовах радянської реальності: “Поважні завдання фінансово-господарського характеру під сучасний момент, а ще більше приготування на підсовітську дійсність вимагають від нас незмірного скріплення праці на фінансово-господарському відтинку”²². Вони усвідомлювали важливість цієї роботи, від якої залежало розширення підпільної діяльності організації: “Виконання фінансово-господарських доручень, що їх даємо, залежить в головній мірі від відповідного добору виконавців та створення належного апарату. Тому ще раз рішуче наказуємо всім Обласним підобрати собі меткого, енергійного, підприємливого й чесного фінансово-господарчого референта й при його допомозі створити в терені організаційну мережу господарників з відповідними

відділами, почавши від станиці аж вгору та заставити їх до відповідальної праці на фінансово-господарському відтинку”²³.

Петро Федюшко-“Брюс” писав стосовно Калуської округи: “Рішучо повести боротьбу з голодом в горах при допомозі доставляти збіжжя, висилки людей по збіжжя, яке вони одержуть від нас даром. Творити транспортні валки, які доставлять збіжжя на місце, пам’ятаючи рівночасно про забезпечення харчами відділів УПА та осередків. В цій справі майже нічого не зроблено і тому даліше занедбання цієї справи вважається за саботаж”²⁴.

Загалом, як мовилося вище, підпільники самостійно заготовляли продовольство. Для кожного референта визначалися декілька конкретних сіл, з яких збирати продукти. Допомогали їм, за наказом ОУН, голови сільрад, десятихатники; влітку могли брати харчі у готовому вигляді, а восени заготовляли борошно, свинину тощо і все зберігали в спеціальних складах і сховках (які готували щоосені) у горах – в курнях (землянках). У криївках їжа готувалася на примусах, рідше – на печах, зроблених із бензинових бочок²⁵.

Кушові господарчі референти за допомогою кушових боївки та інших членів ОУН організовували і проводили збірки; у станицях працювали також станичні господарчі референти (одночасно були заступниками станичних), які здійснювали безпосередню заготівлю продуктів, речей, коштів, їх магазинування, передачу, про що звітували перед кушовим господарчим референтом. До їхніх обов’язків входило видання харчових продуктів та одягу підпільникам; усім іншим структурам заборонялося проводити різноманітні збірки без чітких вказівок господарчої референтури, яка мала на це право. Господарчим референтам дозволялося залучати до збірок окремі боївки чи навіть стрільців УПА, якщо вони не мали на той час роботи, заняття; коменданти боївки чи коменданти відділів УПА на більшу кількість одягу чи взуття робили замовлення у районних, кушових господарчих референтів, на яких покладався обов’язок в міру можливостей їх забезпечувати. Районні провідники та члени районних проводів мали право брати для себе потрібні речі із зібраного за дозволом господарчого референта або надрайонного провідника. Провідники і члени кушових проводів могли брати для себе потрібні речі зі збірок за дозволом районного господарчого референта чи районного провідника. Військові трофеї (уніформа і взуття) розподілялися у погодженні з господарчими референтами (районними, кушовими), хоча потрібні речі дозволялося залишати для членів боївки; господарча референтура видавала відповідні фонди для референтури УЧХ на медикаменти, надавала суспільну опіку. Розмір фонду кожного місяця визначав надрайонний провідник разом з надрайонним господарчим референтом; господарча референтура також заготовляла і магазинувала відповідні харчові продукти, необхідні для хворих (мед, цукор, яйця, овочі та інше), які видавалися за дорученням референтів УЧХ, санітарів, лікарів. До обов’язків господарчої референтури входила також заготівля потрібних для референтури пропаганди витратних матеріалів (папір, канцелярське приладдя, фарби тощо)²⁶. Кожний станичний для виконання завдань мав двох чи трьох зв’язкових між станичними та районним у певних дорученнях. Проведення будь-яких збірок у районах здійснювалося за ретельно складеними протоколами, списками, відтак передавалося районним господарчим за присутності надрайонного або його представника.

Практично збірка виглядала так: станичні скликали кількох довірених осіб, з якими обговорювали можливості станиці, тоді розподіляли усю необхідну збірку пропорційно та складали план виконання. Господарча референтура при збірках вра-

ховувала можливість кожної родини, особи, матеріально допомагали сім'ям, родичі яких працювали у підпіллі, загнули, були вислані. Зі свого боку, районні господарчі підшукували довірених осіб, які отримували завдання зібране перебрати, посортувати, відсіяти пошкоджені речі, решту скласти на склади²⁷. Таким чином, господарчий референт відповідно до посади займався: 1) постачанням продуктів харчування для відділів УПА, структур ОУН; 2) налагодженням збору (через, наприклад, станичну жіночу сітку) як продуктів, так і військових речей, зброї, обладнання, одягу, членських внесків, продаж бофонів тощо; 3) підготовкою ретельної звітності²⁸. До обов'язків районного господарчого входило керівництво кущовими господарчими, яким він давав різноманітні вказівки щодо заготівлі продуктів харчування, грошових засобів від населення, організації складів із продуктами харчування і бойовими припасами на території району²⁹.

Для здавання і прийняття усього заготовленого були розроблені спеціальні інструкції. Зокрема, "Тимчасова інструкція по обліку заготівельних операцій в господарчих відділах УПА" регламентувала: прийняття товарів – незалежно від того, хто здавав, оформлювати квитанцією (навіть розробили спеціальну форму № 1), яка була підтверджувальним документом (виписувалася хімічним олівцем під кальку у двох примірниках). Квитанції виписував той, хто приймав продукцію. Категорично заборонялося залишати прийняту продукцію без документального оформлення. За вірогідність оформлення квитанцій відповідав приймальник, виявлені випадки порушення правил їх оформлення одразу усувалися³⁰.

Станичні готували також щоденні акти прийнятого, де зазначали: назву села (за псевдом), найменування продуктів тощо. Акт підписували станичний, голова сільської ради, секретар та два члени. На трофеї та торговельні товари виписували приймальні квитанції (форма № 1), долучаючи до них відповідні акти (рахунки) про набуття цих товарів. Порядок видання та отримання товарів суворо регламентувався і відбувався за видатковою накладною, один примірник якої з підписом завідувача складу та особи, яка отримала товар, залишалася в завідувача складу, другий – видавався особі, що отримала товар. Усі документи потім ретельно долучалися до звітів. Районна бухгалтерія, виписуючи видаткову накладну, мала зазначати, з якого магазину цей товар слід видати. Якщо зазначену кількість товару не можна було взяти з певного магазину, то виписували кілька квитанцій на різні склади³¹.

Основним завданням господарчої референтури було магазинування і збирання різноманітних матеріально-господарських, медичних та військових речей, необхідних для забезпечення діяльності структур ОУН і відділів УПА. Особливо підпілники поклалися на перехід фронту. Рекомендувалося підшукувати місця для облаштування кришок із розрахунку на зброю (великі за розміром, навіть щоб могли вмістити мотоцикли чи автомобілі) та кришки-магазини, в яких розраховували зробити великий запас різноманітного продовольства. Давалися вказівки заготовляти продукти тривалого зберігання. Паралельно значна увага приділялася збиранню лікарських засобів (йод, спирт, вата, інструменти).

Роль та значення станичних як організаторів на найнижчих організаційних ланках важко переоцінити. Саме тому на ці посади призначали лише після ретельної перевірки можливостей особи на практичній роботі³². До їхніх обов'язків належало: збір коштів (шляхом поширення бофонів під час різноманітних свят, наприклад, коляди тощо), продуктів харчування, поширення пропаганди (листівок, закликів, написання гасел), медикаментів, обмундирування, зберігання та передавання усього зібраного вищому

провідникові і т. ін.³³. Станичні також здійснювали розвідку, виявляли розташування репресивно-каральних відділів, з'ясовували їхнє озброєння, кількість, місця, в яких влаштувалися засідки, а також передавали зібрані дані кущовим. Інколи станичні допомагали у виборі місця для побудови криївок, постачання їх продуктами харчування³⁴. До речі, станичні отримували вказівки не тільки від кущових чи районних провідників, але й від референтів різних рівнів³⁵. При цьому функції станичних упродовж років майже не змінювалися³⁶. Саме тому вони були основною ланкою у військовому, матеріальному і продовольчому забезпеченні.

Певний час існували спеціальні господарські відділи, які заготовлювали харчові припаси. Опираючись на мережу націоналістичного підпілля, завдяки збіркам серед населення та посередництву таємних закупівель в аптеках, репресивних органах, державних господарствах вдавалося здобувати необхідні для структур визвольного руху зброю та медикаменти. Населення здебільшого добровільно допомагало повстанцям особистими речами та їжею. Загалом інструкції забороняли “хлопцям із лісу” під час квартирувань по селах вимагати щось від селян.

Необхідні матеріально-фінансові ресурси до окружних, надрайонних проводів надходили з низових організацій ОУН, які й проводили збір від населення. У “Вказівках щодо фінансових і господарчих справ” рекомендувалось: “Щоб упорядкувати фінансові і господарські справи в терені, подаються такі вказівки: 1) Усі гроші зі збірки на БФ-и район висилає догори. 2) Усі кадри, до району включно, виряджаються тільки за рахунок додаткових доходів. Кадри, які працюють при надрайонових осередках і вище, можуть виряджатися за гроші зі збірок. 3) Якщо районові забракне додаткових фондів на покриття видатків, на пропагандивну техніку й канц. приладдя, надрайон може приділити відповідну суму зі збірки”³⁷. Зазначалися також норми експлуатації одягу, взуття тощо. Членам, які курили і працювали найнижче при надрайонних проводах, могли залишати на цигарки 20 крб щомісячно.

Загалом усім членам організації пояснювалося значення грошей для підпільних структур та важливість їхнього економного використання, відповідно, їх стимулювали здобувати додаткові фонди. Для заохочення членів, які вилучали більшу суму грошей у ворога, дозволялося більше виділяти на одяг, лікування тощо. За фінансами забезпечувалася суворя уніфікація і контроль. Детально фіксувалися всі додаткові доходи, їх включали до спільної касової книги і передавали від надрайону вгору. Переважно фінансове справочинство вели теренові провідники, які, однак, могли призначати до цього окремих виконавців, але персональну відповідальність несли саме вони.

Станичні передавали матеріальні та продовольчі цінності кущовим через квити, на яких у відповідному місці лицевої сторони маркувався знак станиці. Кущовий при передачі його районному у відповідному місці лицевої сторони маркував знак свого куща і т. д. У вищих структурних ланках вистачало на квиті підпису господарчого референта. Господарчий референт (надрайону, округи) вписував квити у хронологічному порядку, додаючи порядкове число, продовжуючи з місяця на місяць. Членські внески за провід даного організаційного звена стягував господарчий референт дотичної організаційної клітини та обов'язково окремо записував до касової книги. Станичний виготовляв касовий звіт на основі касової книги (під станичним треба розуміти станичного господарчого, котрий мав тісно співпрацювати зі станичним провідником). Всі інші організаційні звена робили звіти на підставі одержаних звітів, наприклад, кущовий – на підставі звітів станичних і т. д. Після використання матеріалів ці звіти знищували. Облік заготовлених припасів вели всі організаційні звена на основі тільки

місячних звітів, в яких чітко зазначали прихід і витрати харчових ресурсів, починаючи зі станиці вгору, що подавав повітовий господарчий референт, який видавав відповідну форму усіх звітів, починаючи від станичного. На кожну витрачену річ мала бути оригінальна посвідка³⁸. Окружні господарчі референтури перевіряли роботу надрайонних і районних господарчих референтів, для цього вимагалось надсилати касові книги, які були документами суворої фінансової звітності³⁹.

Заготовлені і видані речі господарча референтура ретельно документувала. Звітний місяць господарчої референтури закінчувався кожного 28 числа (господарсько-технічні, харчові, часові), коли підбивався підсумок. 25 числа звіти робили районні господарчі референти, а 28-го їх мали отримати надрайонні референти. На господарчих референтах (районних, кушових) лежав обов'язок правильного, чіткого оформлення звітів. Приховування продовольства, що призводило до його псування, сприймалося як саботаж і суворо каралося⁴⁰. Господарчі референти (надрайонних, районних, кушових проводів) мали наказ вести господарські книги, книги скрупульозно вписувати все майно, яке було у підпорядкуванні відповідної територіальної організації. Для цього навіть розробили спеціальну форму книги, а також форму звітності про стан складів, скарбниці та нове поповнення упродовж звітного часу, витрати тощо. Дозвіл на витрату матеріальних цінностей надавався вищим керівництвом. Про результати роботи звітували тричі на місяць (10-го, 20-го, 31-го). Звітність йшла по вертикалі кушові – районні – над районні – окружні крайові господарчі референти. Господарча референтура не була окремою одиницею, а становила невід'ємну частину структури ОУН. Робочі питання розглядалися і вивішувалися вищим керівництвом одразу⁴¹. Відзначимо досить ретельний облік усіх продуктів із зазначенням імені та прізвища господаря, місця проживання, назви та ваги, що мінімізувало зловживання господарчої референтури⁴².

Кожний осередок міг видати для допомоги суму не вище однієї десятої особистих витрат даного осередку. Одній родині можна було дати не більше 500 крб на рік. У виняткових випадках, коли родина ще не одержувала від Організації допомоги й не мала інших засобів для існування, розмір міг зрости до 1 000 крб на рік, однак надавалася з дозволу окружного провідника⁴³.

Передавання коштів з одного структурного звена до іншого ретельно документувалося, здійснювалося через квити, в яких мала бути зазначена цифрою і словами сума, джерело надходження, дата й підпис. Витрати, закупівлі необхідних товарів фіксувалися у витратних квитках (рахунках), де мусили зазначатися кількість і вид закуплених товарів, їхня ціна, загальна ціна та виплачена загальна сума, зазначені дата, підпис. Квити виставляли особи, що закуповували товари, а не ті, для яких купували. У випадку втрати грошей (загинули, арештували) виготовлявся детальний протокол з підписом не менше двох осіб, а сума заносилася до касової книги як "витрати".

Іноземну валюту, яка перебувала в обігу, золото, срібло, дорогоцінне каміння тощо потрібно було надсилати до вищих структурних одиниць. У протиквиті, квиті і касовій книзі слід було подавати точний опис (рід, якість, величину, марку й інші прикмети) цих речей. На всіх касових документах – квитках, бонах, рахунках, протиквитках – обов'язково мали зазначатися сума цифрою і словами, дата, підпис. При отриманні на них вказували дату. Касові звіти про стан фінансів робили двічі на рік (30-го червня і 31-го грудня). До них включали доходи й витрати даного проводу (організаційний провідник й усі референти). Всі касові документи зберігали до перевірки вищими органами. Тільки організаційний зверхник вищого ступеня мав право ліквідувати

додатки касових книг, закриваючи ті з них, у яких записував оцінку касового справочинства і фінанси господарки⁴⁴.

Підпільними складами завідувала господарча референтура. Для цього господарчі референти періодично разом з УЧХ переглядали й упорядковували стан магазинів уніформи, білизни, продуктів харчування (стежили за утриманням речей у належному стані). Магазинування проводили з розрахунком, щоб харчів сотні вистачило на 10 – 15 днів (основа харчування – хліб, товщ), при цьому ретельно конспірували входи і самі криївки⁴⁵. Склади зі зброєю, обмундируванням, харчами розміщували у населених пунктах, а відповідальними за них – станичні⁴⁶. До речі, попри наявність детальних інструкцій та серйозний контроль до роботи станичних була ціла низка зауважень: відсутність планових збірок, заздалегідь підготовлених місць для зберігання, магазинування, через що зібрані речі часто потрапляли до рук ворога або псувалися. До недоліків у роботі господарчої референтури відносили й те, що окремі господарчі референти (району, куща) діяли лише в межах вказівок, отриманих згори. Часто залучали до цього жінок (як з організаційної, так і з цивільної сторони), що призводило до швидкої розконспірації, арештів, які відтак виливалися у масові арешти. Постійно наголошувалося на підготовці детальних інвентризаційних звітів про наявність медикаментів, господарсько-технічного забезпечення.

За звітами можна було достеменно з'ясувати, чого саме бракує. Районні господарчі референти готували звіти на основі списків, складених станичними господарчими референтами, доповнивши їх даними про стан районних магазинів, відправляли над-районним господарчим, ті ж після опрацювання спрямовували до округи⁴⁷.

Попри ретельно продуману систему звітності та обліку, траплялися порушення. У листі, вилученому в провідника Станіславівського окружного проводу ОУН М. Хміля-“Всеволода”, читаємо: “Мав зустріч із “Влучком”, взяв у нього господарські книги (ще не провірив по квитанціях) і грошей 7 150 рублів, які пересилаю Вам. До балансу залишилося 27 763 рублі, їх нема ні в касі, ні на території, ні в квитанціях (в тих, які я отримав) і, накінець, про них не знає “Влучко”. [...] У касовій книзі вказані такі суми, вислані в округу в 1946 р.: 1.07.1946 р. – 26 460 рублів; 10.08.1946 р. – 41 870 рублів; 26.09.1946 р. – 25 000 рублів (Галицького району); 20.10.1946 р. – 5 750 рублів (із Станіславського району)”⁴⁸.

Водночас недоліки в роботі господарчої референтури виникали не тільки на станичному і кущовому рівнях, порушення траплялися і у вищих структурах: “Відповідні люди (районні провідники, районні господарські референти, кущові провідники і кущові господарські референти) взагалі не здають собі справи, які завдання стоять перед господарською референтурою сьогодні, в час існування відділів УПА, боївок, яка відповідальність лежить сьогодні на них. Часто некомпетентні люди (районні референти УЧХ, санітарки, коменданти боївок, окремі боївкарі, змобілізовані стрільці УПА) наказують станичним здавати їм бажані речі, роблять на власну руку збірки, які часто набирають форм грабунку. Це надзвичайно підриває наш авторитет в масах”⁴⁹.

Відтворити рух коштів на рівні Карпатського краю ОУН складно через брак документів (каса становила особливу організаційну таємницю), хоча поодинокі захоплені документи дозволяють пролити світло на цей аспект діяльності підпілля. Зокрема, 23 січня 1945 р. фінансовий референт “Троян” передав “Оленці” касу з усіма цінностями, документами та архівом. Свідком передання був господарчий референт крайового проводу Василь Мороз-“Зубенко”. Серед іншого передали 78 526 злотих. Окрім того, у документі зазначалося, скільки і де зберігалася каса, наявні докумен-

ти, протоколи передання каси, касові звіти, опис майна⁵⁰. У вказівках надрайонним провідникам 26 вересня 1945 р. Олександр Андрусейко-“Аркадій” наголошував, що грошові збори у сумі 100 тисяч карбованців проводив кожний надрайон. Для цього тут випускалися бофони на потрібну суму. При цьому суворо наголошувалося, щоб при збірках уникати надмірностей та ретельно звітувати про зібрані кошти, з яких до 70% слід було відсилати в округу⁵¹.

Фінансове становище простежується також із пояснювальних документів про витрату коштів. Так, у звітах про це зазначалося, що частина квитів потрапили до рук ворога із загиблими “Авантурою” і “Асом” (листопад 1945 р.), частина витратних квитів збереглася при “Федору”, “Швейку” і “Вікнові”. Крім того, гроші брали Василь Медвідь-“Ганушевський” – 10 000, Мирослав Вовк-“Корнило” – 5 або 10 000, “Галич” – 10 000⁵². З. Тершаковець-“Федір” звітував, що при нападі 20 серпня 1945 р. спецслужб на криївку у лісі біля с. Веринь Миколаївського р-ну були залишені і втрачені кошти: 500 000 крб. – Д. Маївського-“Тараса”, 10 000 – “Вікна”, 3 000 – “Швейка”; золоті речі передані “Буревієм”, “Вірменом”, “Влодком”; розрахункові квити “Вірмена”; список квитів “Авантури”; частина розходуваних квитів; організаційний архів, технічні прилади, консерви⁵³. У звіті З. Тершаковець-“Федір” писав, що у другій половині травня 1945 р. виїхав до провідника “Роберта”, а у с. Рудники Миколаївського р-ну залишилися зв’язковий Дрогобицького обласного проводу ОУН “Ас” і спецкур’єр “Авантура”. Останні отримали від З. Тершаковця квити про витрати, гроші та золоті речі і отримали завдання провести ретельний підрахунок витрат, закупити необхідні речі. 9 червня 1945 р. їх виявили чекісти і після бою, зрозумівши безвихідність становища, підпільники покінчили життя самогубством. При цьому нападаючим вдалося захопити близько 70 000 крб, 200 доларів, золоті речі, які передали “Вірмен”, “Буревій”⁵⁴.

Як уже згадувалося, особливо ретельно зберігалися касові звіти, в яких зазначали такі дані: дата, від кого отримано і кому видано, прихід, витрати⁵⁵. У підсумковому документі Дрогобицької округи щодо фінансів зазначалося: “Стан каси: прихід – 24: 32 тис. 325 рублів [...] По надрайонах грошей взагалі нема. У 1950 р. приходів в окрузі 51 тисяча, Іван Лаврів-“Нечай” – 21 тис. Прихід – 22”⁵⁶. У листі “П-25”, який був вилучений у провідника Станіславівського окружного проводу ОУН Михайла Хміля-“Всеволода”, йшлося, що скеровувалися фінансові і господарські звіти за період із жовтня 1946 р. до березня 1947 р., а також 20 000 рублів грошовими знаками. Більше не висилалося, оскільки не було відомо, чи ситуація на території є спокійною⁵⁷. У 1947 р. дохід Буковинської округи становив 100 000, у тому числі з населення зібрали 60 000. Після 1948 р. вдалося зібрати близько 10 000⁵⁸. Захована в землі каса Станіславівського окружного проводу ОУН Богдана Трача-“Дуня” налічувала приблизно 70 000 рублів. У тій же місцині на дереві зберігалися дві друкарські машинки (нова і стара), архіви та інші речі. Крім того, біля місця загибелі референта СБ Станіславівського окружного проводу ОУН Степана Гаврилюка-“Жара” у серпні 1951 р. була каса Станіславівського окружного проводу ОУН, у якій налічувалося близько 25 000 рублів⁵⁹. Реалізуючи свідчення Петра Іванишина-“Баші” і Миколи Коржа-“Сокола”, оперативна група Станіславського обласного УМДБ у “Чорному лісі” 24.00 8 вересня 1951 р. виявила закопані в землю 24 000 рублів і архів Станіславівського окружного проводу ОУН⁶⁰. 2 грудня 1951 р., за свідченнями підпільника “Круча”, у двох схованках керівника Олексія Дмитришака-“Ярослава” у лісовому масиві біля с. Тростянець Долинського р-ну вилучили 29 650 рублів і архів у двох банках. Однак місце, в яких мав зберігатися архів Ярослава Косарчина-“Байрака” і 25 000 рублів, знайти не вдалося⁶¹. Важливе

значення у фінансово-господарській діяльності відігравали бофони, що виконували роль підтверджувального документа про підтримку українського визвольного руху. Поряд з існуванням низки різновидів назв (“бофон”, “біфон”, “бифон”, “бафон”, “рефони”) існували визначення “оунівська облігація”, “квит”, “грошове зобов’язання” тощо. Погоджуємося з дослідником О. Клименком, який вважає, що бофони, розписки про отримані цінності і гроші легітимізували збірки, які проводилися. Та й саме населення сприймало це як своєрідне кредитування, сподіваючись на повернення коштів після здобуття незалежності України. Водночас учений виділяє декілька важливих функцій бофонів: по-перше, роль облігацій на отриману готівку; по-друге, пропаганду національно-визвольних ідей; по-третє, розрахунок за отримані послуги, цінності, продукти⁶².

Бофони з чітким номіналом дозволяли уникати масштабних зловживань (цілком не виключали), хоча у період масової мобілізації до УПА все ж вони траплялися. Вже тоді механізм мобілізації грошових документів ОУН перекреслював принцип добровільності. На думку В. Даниленка, бофони виконували роль облігацій, благодійних квитків, грошових зобов’язань ОУН та УПА перед населенням за добровільно надану матеріальну чи фінансову допомогу або реквізичійних квитанцій, посвідок про примусове грошове й натуральне оподаткування населення. Вони не стали еквівалентом вартості товарів, тому не відображали їхньої реальної ціни. Націоналісти самі встановлювали номінал відповідного фінансового документа, який був прийнятним на певній території. Водночас дослідник наголошує, що бофони не виконували функцій обігу й накопичення, властивих грошам, оскільки ці документи з фіксованим номіналом надавалися лише однією стороною. Проте їх правомірно називати грошовими знаками, адже це були фінансові документи, позаяк на них друкарським способом, за допомогою штампу або від руки, поставлено номінальну вартість⁶³.

На кожна оунівську знаменну дату (смерть Євгена Коновальця, Василя Біласа, Дмитра Данилишина та інші) ОУН поширювала бофони, на яких були надруковані Є. Коновалець чи символічний образ (стрілець зі зброєю, тризуб з поліпшенням). Крім того, вказувалася сума внеску. Бофони розподіляли між населенням станичні, а де їх не було, то десятники, після чого гроші збирали й відсилали в округу, залишали в районі ¼ на власні витрати⁶⁴. На окремих теренах процес виготовлення та поширення бофонів досягнув серйозних масштабів. Наприклад, упродовж 1946 р. лише в одному надрайоні випущено бофонів: до різдвяних свят на суму 300 000 крб. (з них вдалося захопити ворогу 120 000 крб.), великодніх – 130 000, листопадових – 201 000 (з них вдалося захопити ворогу 17 000 крб.), до річниці Біласа і Данилишина – 60 000 (з них вдалося захопити ворогу 31 000 крб.). Разом – 811 000 (з них вдалося захопити ворогу 168 000 крб.). Інші доходи – 106 000. З них на закупівлю шкіри і канцелярського приладдя витрачено 170 000 крб, закупили ліків для УЧХ 160 000 крб., закупили ліків для УПА 30 000 крб. Разом – 587 000 крб⁶⁵. Підпілля в середньому чотири рази на рік проводило масштабні кампанії з поширення бофонів (на “бойовий фонд”) серед населення. В одному з документів, знайденому у вбитого 7 червня 1947 р. у Богородчанському р-ні окружного провідника ОУН Михайла Хміля-“Всеволода”, йдеться про виготовлення та реалізацію бофонів на суму 140 000 руб. до Свята героїв, а також про необхідність зібрати всі гроші за бофони, поширені у листопаді, колядування й свята 1947 р., упорядкування касових звітів за 1946 р. і перший квартал 1947 р.⁶⁶. При потребі місцеві провідники ОУН мали право обкладати керівників окремих підприємств і спекулянтів 1% податком.

Дослідник О. Клименко підрахував, що підпілля впродовж 1939–1952 рр. виготовило близько 500 найменувань бофонів, які перебували “в обігу” щонайменше у 12 областях УРСР та Білорусії, а також частково на території Польщі, Чехії, Словаччини, Австрії та Німеччини⁶⁷. Як грошовий еквівалент, хоча меншою мірою, вони використовувалися у 1950-х рр. Позика проіснувала принаймні до 1952 р. Водночас мала місце практика закріплення, розподілу за кожним звеном ОУН встановленої кількості матеріальних ресурсів. Так, у 1949 р. населення Стрийського і Сколівського районів було зобов'язане здати 1 000 000 крб., 600 пар білизни, 400 м полотна, 240 ц м'яса, 800 – картоплі, 620 – збіжжя тощо.

У червні 1951 р. референт пропаганди Крайового проводу ОУН М. Дяченко-“Гомін” рекомендував поширювати бофони, грабувати каси й магазини. У жовтні 1951 р. аналогічні рекомендації подавав у вказівках провідник Дрогобицької округи Я. Косарчин-“Байрак”, стверджуючи, що лише у другій половині 1951 р. на цих теренах націоналісти захопили 542 610 крб. та поширили бофонів на суму 878 150 крб.⁶⁸.

Усі зібрані грошові засоби на допомогу підпіллю від станичних, кушових і районних провідників ОУН надходили провідникові надрайонного проводу, який частину грошей пересилав окружному провідникові, а іншу залишав на потреби надрайону. Про використані засоби він звітував перед вищим керівництвом. Однак націоналісти, попри заборону тримати готівку у криївках, все-таки це практикували. Директор неповної середньої школи Іван Пастух у своїх зізнаннях стверджував, що в 1949–1950 рр. встановив зв'язок з підпіллям ОУН і проводив націоналістичну роботу серед учителів: збирав гроші, поширював антирадянські націоналістичні листівки, виявляв осіб, негативно налаштованих до органів влади, і всі ці дані передавав своєму братові – підпільнику Прокопу Пастуху-“Зиновію”, який очолював СБ надрайонного проводу ОУН. Разом з головою сільради Василем Долішнім проводив антирадянську роботу у колгоспі⁶⁹. Чекісти писали, що при ліквідації шести підпільників ОУН 15 травня 1950 р. на кордоні Рожнятівського і Вигодського районів з криївки керівника Мирослава Зборика-“Арсена” вилучили 88 000 рублів⁷⁰.

До поширення бофонів досить часто залучалися окремі радянські активісти, голови, секретарі сільських рад, колгоспний актив, учителі, інколи районні уповноважені. Вони розповсюджували повстанську літературу, збирали для підпілля кошти, одяг, радіоприймачі, друкарські машинки, папір тощо. Про певне тогочасне двовладдя на Станіславщині свідчить заборона підпільникам доручати збирати з населення гроші й продукти головам сільських рад і працівникам адміністрацій, що могло б сприяти підвищенню авторитету деморалізованих керівників. Конспіративно оподатковувалися окремі підприємства й працівники радянських державних органів. У своїх зізнаннях Андрій Рибчак, робітник Брошнівського ДОК ім. 17 вересня, заарештований органами Рожнятівського МДБ 3 квітня 1952 р., зазначав, що впродовж 1944–1951 рр. постійно допомагав підпіллю. Лише в 1951 р. він передав 700 рублів (у липні – 300 рублів, листопаді – 400)⁷¹. Провідник Славського районного проводу ОУН Іван Берзак-“Лісовий” у підготовленому касовому звіті за 1951 р. зазначав, від кого отримав кошти (разом 10 837), навіщо, скільки витратив (9 766) та залишок на 1952 р. (1 070 крб)⁷².

Часто траплялися невдалі спроби збору коштів і продовольства, що може свідчити про добровільність процесу. Так, голова сільради с. Голинь Калуського р-ну Василь Пуняк мав поширити бофони на суму 2 000 крб., однак не зміг виконати завдання і у квітні 1950 р. їх повернув⁷³. Аналогічні недовиконання траплялися впродовж усієї боротьби, а найвідчутнішими стали на кінцевому етапі, після завершення колективізації, яка

вибила економічний ґрунт з-під ніг українського визвольного руху. У таких випадках принципи добровільності відходили на задній план. З 18 до 25 червня 1951 р. відбулася нарада, яку проводив референт пропаганди крайового проводу ОУН М. Дяченко-“Гомін”. У ході роботи в основному обговорювалися три питання: кадри, організація пропагандивної роботи, фінансове забезпечення. На останній проблемі “Гомін” у своїй доповіді зупинився дуже коротко, зазначивши, що вкрай необхідно налагодити облік надходження і витрат грошових засобів, зокрема від поширення бофонів серед населення. Крім того, джерелом отримання грошових засобів стали пограбування магазинів, однак ці дії мали проводитися тільки з дозволу вищого проводу ОУН⁷⁴.

Захоплений референт пропаганди Надвірнянського районного проводу ОУН Микола Цапей-“Голуб” говорив, що у 1952 р. М. Твердохліб двічі проводив наради і давав вказівки припинити будь-які зовнішні прояви, які могли вказувати органам МВС про наявність підпілля на тій чи тій території, не поширювати бофони, продукти харчування брати у населення тільки за гроші, які отримувати шляхом пограбування касирів, сільських магазинів і фінансових працівників. Продукти харчування на зиму 1952–1953 рр. переважно заготовляли через легальні зв’язки за гроші. Підпільники пограбували касира Надвірнянського ліспромгоспу і забрали у нього 116 000 крб. На ці кошти закупили продукти харчування і речі домашнього вжитку на зимовий період 1952–1953 рр. Продукти закупували люди, які проживали легально. Переважно це були дві-три довірені особи⁷⁵.

Важливе завдання господарчої референтури полягало також у забезпеченні відділів УПА ВО 4 “Говерля”. Щодо цього збереглося кілька інформативних повідомлень. Провідник Дрогобицького окружного проводу ОУН у документі “Надрайонним провідникам до виконання” від 18 серпня 1945 р. писав: “4. Для к-ра Андрієнка (Ярослава Вітовського – В. І.) приготувати такі речі: I сорочок 50 шт, підштанів 30 шт, взуття 20 пар, II сорочок 30 шт., підштанів 20 шт, взуття 40 пар, III сорочок 40 шт., підштанів 30, взуття 30 пар. [...] Виготовити тютюн по всіх станицях і магазинувати. До кінця 1945 р. тютюну з магазинів не видавати. [...] 7. Ще раз нагадую, негайно вислати 70% всіх грошей від місяця травня, за ті справи відповідають особисто теренові провідники. Закупи для потреб району (шкіра, мануфактура, мило ін.) не сміють перевищити 1 000 крб. на місяць. Для потреб надрайону – 2 000 крб. на місяць. Закупи понад ту суму потребують дозволу округи”⁷⁶. У першому півріччі 1946 р. господарча референтура здійснювала доволі ефективну та інтенсивну діяльність, забезпечуючи відділи УПА харчами на 85%, одягом і взуттям на 70%, а мережу ОУН – на 80%. У другому півріччі у Дрогобицькій окрузі робота різко спадала так, що навіть не було можливості забезпечити підпілля (без відділів УПА) через брак кадрів (найкращі два районні референти загинули, а один вийшов з повинною), малорухливість, непослідовність, брак контролю з боку надрайонної референтури⁷⁷.

Провідник Дрогобицької округи В. Фрайт-“Жар” у листі за 2 жовтня 1949 р. до “Омеляна” писав, що на гроші (5 000 руб.), які він отримав від “33”, треба вислати видатковий рахунок, кошти використати на купівлю куфайок, білизни, а також придбати за державною ціною 50 кг цукру, а якщо на ринку, то тільки на еквівалентну суму. Купувати продукти за гроші заборонялося, виняток становили невеликі кількості перцю, соди, лаврового листа. Тютюн заготовлювали у населення, інколи, купували тютюн чи цигарки (із розрахунку 10 пачок на особу). Усі витрати слід було вносити до касової книги і мати на них квитанції⁷⁸. Централізовано тютюн закупували лише

на час проведення вишколів і в суворих пропорціях. При цьому у звітах потрібно було обґрунтувати, чому організаційні кошти витрачали на куріння⁷⁹.

У 1944 р. проводили також короткотермінові курси господарчих референтів. Під час вишколів інших референтів, відділів господарчі референти мали обов'язок забезпечувати їх матеріально-технічними, гігієнічними засобами, одягом тощо⁸⁰.

Від ефективної роботи господарчої референтури значною мірою залежала результативність боротьби. Так, у листі від 4 травня 1947 р. М. Твердохліба-“Грома” до М. Хміля-“Всеволода” повідомлялося, що відділ Луки Гринішака-“Довбуша” через відсутність одягу і взуття опинився у дуже важкому становищі, тому він доручив передати “Довбушу” 20 000 рублів на купівлю обмундирування. Водночас наголошувалося, що хоча гроші витрачали у великій кількості, стрільці ходили “голі і босі”. Відзначалася потреба утримати відділ “Довбуша”, незважаючи на недостатні ресурси⁸¹. Натомість мають місце інші свідчення. Так, П. Федюшка-“Брюс” у звіті констатував: забезпечення підпільників Калуської округи на зимовий період обмундируванням і взуттям є достатнім, щоправда, бракувало теплих речей та маскувальних халатів. Тут же була примітка, що відділи прохарчовуються на території за посередництвом організаційної мережі, при допомозі сільської адміністрації⁸².

У другому півріччі 1946 р. господарча референтура ліквідовувала магазини, передавала вилучені речі відділам УПА, УЧХ та бідному населенню. У зв'язку з літньою блокадою передання і ліквідацію реалізовано тільки на 60%. Зимове забезпечення криївок провели на 60% від мінімальних потреб, а взуття і одягу – на 70%. Відділам УПА, крім білизни, до грудня нічого не було передано; того ж місяця відділам УПА видали харчів, провели заготівлю святкових пакунків. Не забули передати повстанцям близько 3 000 святкових пакунків на Різдвяні і Великодні свята 1945 р.⁸³.

Матеріальне забезпечення мало життєво важливе значення для діяльності підпілля, оскільки від ефективності роботи господарчої референтури залежала результативність боротьби. Для забезпечення практичної діяльності господарча референтура сформувала розгалужений апарат (від крайового до куцшового проводів включно), який, однак, з роками боротьби у зв'язку зі змінами умов скорочувався. До середини 1945 р. господарська мережа ОУН у Карпатському краї фактично припинила існування, повна ліквідація відбулася дещо пізніше – у 1946–1947 рр. Залишалися лише господарчі референти, які на окремих теренах на рівні округ і надрайонів проіснували до 1949 р. Попри те, що український визвольний рух орієнтувався на власні господарсько-фінансові ресурси забезпечення, впродовж усього періоду боротьби важливою залишалася підтримка місцевого населення.

¹ Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.) / Анатолій Кентій. – К.: Інститут історії України НАН України, 1999. – 111 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.; Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / Анатолій Русначенко. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – 519 с.; Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія Іван Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.; Патриляк І. “Щоденний хліб” курсантів УПА: житлове, матеріально-технічне, продовольче та медичне забезпечення старшинських та підстаршинських шкіл УПА (1943–1944) / Іван Патриляк // Український визвольний рух / Центр досліджень

визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Коло, 2004. – Збірник 3: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 246–259.

² Стародубець Г. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років) / Галина Стародубець. – Монографія. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 527 с.

³ Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль: Тернопіль, 1999. – 306 с.; Бофони: грошові документи ОУН і УПА / [авт.-упоряд. Олег Клименко; за ред. Володимира Даниленка]. – К.: Університет банківської справи Національного банку України, 2008. – 192 с.

⁴ Литвин М. Фінансово-господарська діяльність ОУН і УПА / Микола Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 22: Українська повстанська армія в контексті національно-визвольної боротьби народів Центрально-Східної Європи / [гол. редколегії М. Литвин, упоряд. і наук. ред. М. Романюк, О. Стасюк]. – Львів, 2012. – С. 297-305.

⁵ Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль: Тернопіль, 1999. – С. 83.

⁶ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Спр. 372. – Т. 3. – Арк. 186; Т. 13. – Арк. 144; ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 91; АУСБУ ЛО. – Спр. 48313. – Арк. 209.

⁷ АУСБУ ЛО. – Спр. 45661. – Арк. 13зв., 32.

⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 96.

⁹ ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 123. – Арк. 44зв.; Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы : в 2 т. / [под ред. А. Н. Артизова]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – Т. 2 : 1944–1945. – С. 814.

¹⁰ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 14. – Арк. 44.

¹¹ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 95; Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль : Тернопіль, 1999. – С. 13.

¹² ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 81.

¹³ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 20.

¹⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 162.

¹⁵ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 225.

¹⁶ Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / Анатолій Русначенко. – К. : Пульсари, 2002. – С. 296.

¹⁷ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 108 (1954). – Спр. 2. – Т. 1. – Арк. 291.

¹⁸ Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль : Тернопіль, 1999. – С. 86.

¹⁹ Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль : Тернопіль, 1999. – С. 94.

²⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 72. – Арк. 270.

²¹ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 283. – Арк. 15–16.

²² ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 285. – Арк. 1.

²³ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 285. – Арк. 1.

²⁴ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 225

²⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 162.

²⁶ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 56 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 103–104; ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 94.

²⁷ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 74.

- ²⁸ АУСБУ ЛО. – Спр. П-27482. – Арк. 21; Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / [відп. ред. проф. Микола Кугутяк]. – Т. 2. – Івано-Франківськ : КПФ “ЛІК”, 2009. – Кн. 1 : 1939–1945. – С. 398.
- ²⁹ АУСБУ ЛО. – Спр. П-40340. – Арк. 15зв.–16.
- ³⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 284. – Арк. 1.
- ³¹ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 284. – Арк. 2–3.
- ³² АУСБУ ЛО. – Спр. 45652. – Арк. 6, 14–15, 24.
- ³³ АУСБУ ЛО. – Спр. 45652. – Арк. 15, 35; Спр. П-37956. – Арк. 9.
- ³⁴ АУСБУ ЛО. – Спр. П-27676. – Арк. 19; Спр. П-38704. – Арк. 33зв.; Спр. 45652. – Арк. 17.
- ³⁵ АУСБУ ЛО. – Спр. 45652. – Арк. 32.
- ³⁶ АУСБУ ЛО. – Спр. П-37956. – Арк. 6–7; Спр. П-25470. – Арк. 12–12зв.
- ³⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 88. – Арк. 693.
- ³⁸ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 25.
- ³⁹ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 60.
- ⁴⁰ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 56 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 103–104; ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 94.
- ⁴¹ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 283. – Арк. 14.
- ⁴² Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 2 : Волинь і Полісся : УПА та заплілля 1943–1944. Документи і матеріали / [упоряд. Олександр Вовк, Іван Павленко]. – К. ; Торонто : Літопис УПА, 1999. – С. 197; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 29. – Арк. 434.
- ⁴³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 88. – Арк. 693.
- ⁴⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 88. – Арк. 694.
- ⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 95.
- ⁴⁶ АУСБУ ЛО. – Спр. П-24076. – Арк. 37зв.
- ⁴⁷ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 19.
- ⁴⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 57 (1953). – Спр. 1. – Т. 4. – Арк. 268.
- ⁴⁹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 56 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 103.
- ⁵⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 82. – Арк. 299.
- ⁵¹ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 267.
- ⁵² ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 175.
- ⁵³ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 179.
- ⁵⁴ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 181.
- ⁵⁵ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 9112. – Т. 4. – Арк. 171–172, 174.
- ⁵⁶ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 60 (1953). – Спр. 2. – Т. 4. – Арк. 175.
- ⁵⁷ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 57 (1953). – Спр. 1. – Т. 4. – Арк. 103.
- ⁵⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 15. – Арк. 19–20.
- ⁵⁹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 108 (1954). – Спр. 2. – Т. 2. – Арк. 39.
- ⁶⁰ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 1. – Т. 3. – Арк. 95.
- ⁶¹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 105 (1954). – Спр. 3. – Т. 2. – Арк. 47; Т. 3. – Арк. 159.
- ⁶² Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль : Тернопіль, 1999. – С. 9.
- ⁶³ Даниленко В. Бофони у фінансово-господарській діяльності ОУН і УПА / В. М. Даниленко // Історичний журнал : Наукове громадсько-політичне видання. – 2006. – №3. – С. 3.
- ⁶⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59 (1953). – Спр. 6. – Т. 4. – Арк. 162.
- ⁶⁵ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 72. – Арк. 271.

⁶⁶ Бофони : грошові документи ОУН і УПА / [авт.-упоряд. Олег Клименко ; за ред. Володимира Даниленка]. – К. : Університет банківської справи Національного банку України, 2008. – С. 47.

⁶⁷ Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939–1952 рр. / Олег Клименко. – Тернопіль : Тернопіль, 1999. – С. 11.

⁶⁸ Веденеев Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки : Монографія / Дмитро Веденеев, Геннадій Биструхін. – К. : К.І.С., 2007. – С. 124.

⁶⁹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 98 (1954). – Спр. 1. – Т. 2. – Арк. 67–68.

⁷⁰ 691 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 56. – Арк. 35.

⁷¹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 105 (1954). – Спр. 3. – Т. 2. – Арк. 219–220.

⁷² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 24. – Арк. 92.

⁷³ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 60 (1953). – Спр. 3. – Т. 2. – Арк. 6.

⁷⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 108 (1954). – Спр. 2. – Т. 1. – Арк. 249–250.

⁷⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 19 (1959). – Спр. 8. – Арк. 266–267, 272.

⁷⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 197.

⁷⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 72. – Арк. 271.

⁷⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 60 (1953). – Спр. 16. – Арк. 209.

⁷⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 28. – Арк. 91.

⁸⁰ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 62. – Арк. 10, 56.

⁸¹ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 93 (1954). – Спр. 1. – Арк. 132.

⁸² ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 54. – Арк. 217зв.

⁸³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 72. – Арк. 271.

Василь Ільницький.

Організація господарського та фінансового забезпечення діяльності Карпатського краю ОУН.

У статті розглядається організація господарського та фінансового забезпечення діяльності Карпатського краю ОУН. З'ясовано, що з огляду на брак кадрів і зниження потреби в господарському забезпеченні через чисельне зменшення ОУН і УПА обов'язки господарчого референта розподілялися між іншими підпільниками залежно від їхніх потреб. Виокремлено основні джерела господарсько-фінансового забезпечення українських націоналістів.

Vasyl Ilnytskiy.

The Organisation of Economic and Financial Maintenance of the Activity of the OUN's Karpats'kyi Krai.

The article deals with the organisation of economic and financial support of the Carpathian area of the OUN's activity. As is elucidated, because of cadre shortage and decrease in demand for economic maintenance through numerical reduction of the OUN and UPA, the duties of an economic consultant were distributed among underground activists depending on their needs. The main sources of economic and financial maintenance of the Ukrainian nationalists are singled out.